

1.1 | Poliamidkeverékek PTFE-vel és PP-vel 3.2

Tárgyszavak: polimerkeverék; kompaundálás; poliamid; poli(tetrafluor-etilén); polipropilén; összeférhetőség; ojtás; besugárzás; reakciómechanizmus; tulajdonságok.

Poliamidok és poli(tetrafluor-etilén) keverékei

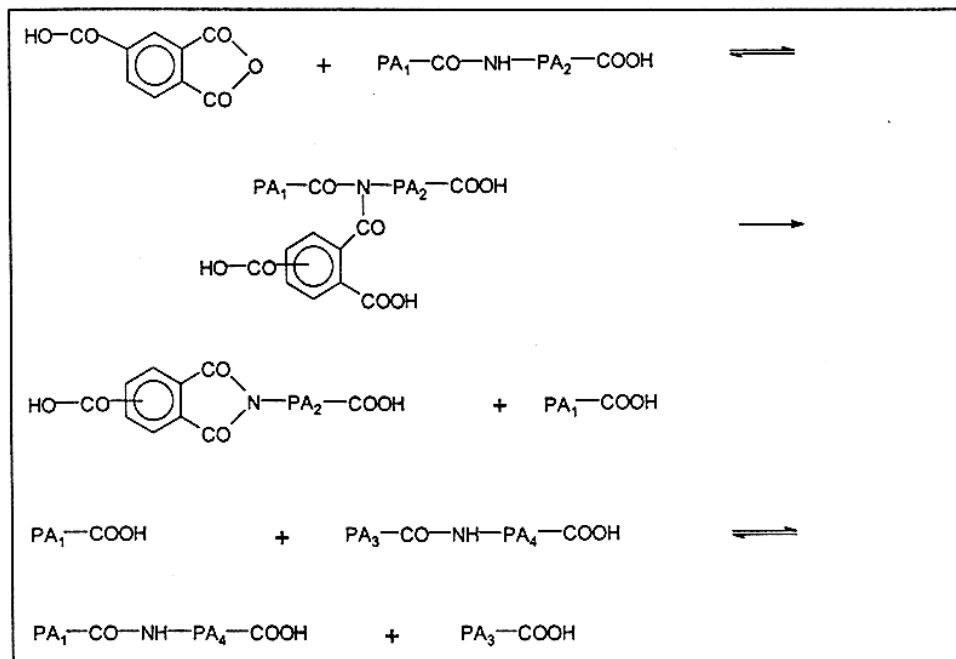
A PTFE [poli(tetrafluor-etilén)] közönséges feldolgozóberendezésekben nem dolgozható fel, mivel azonban antiadhéziós tulajdonságokkal rendelkezik (vagyis igen rosszul tapad más anyagokhoz), szívesen alkalmazzák karbantartást nem igénylő, kopásálló csúszócsapágy-anyagként. A poliamidoknak mint műszaki műanyagoknak sokféle alkalmazása ismert. A PTFE és a poliamidok reaktív extrúziójával olyan anyagokat lehet előállítani, amelyek egyszerre jól feldolgozhatók és kopásállóak, különösen csúszókoptatással szemben. Különböző alkalmazásokra akár 50% PTFE port tartalmazó poliamidkeveréket is lehet készíteni, amelyek jól feldolgozhatók. A vegyi összetétel és a technológia optimalizálásával további javulások várhatók az anyagjellemzőkben. Az alkalmazási területek között említhető a gépipar, a járműgyártás, az elektrotechnika és az építészet. A csúszócsapágyakat közönséges fröccsöntő gépeken le lehet gyártani.

A karbonsavcsoportok reakcióképessége

A poliamidokra épülő ojtott és blokk-kopolimerek alapját a poliamidok savakkal vagy savanhidridekkel történő hasítási reakcióinak jobb megismerése és egy erre épülő technológia kidolgozása jelenti. Az ilyen reakciók során ugyanis reaktív oligomerek képződnek, amelyek molekulatömeg-eloszlását a reakciókinetika jobb megismerésével lehet kézben tartani.

Ha például trimellitsavanhidridet (TMA_n) adnak a poliamidolvadékhhoz, az ömledékviszkozitás erősen lecsökken. A TMA_n reagál az aminvégcsoportokkal és az amidcsoportokkal, és elsőként acilezi őket. Az így keletkezett acilcsoport nem eliminálható, hanem azonnal lánchasadással stabilabb imiddé alakul (1. ábra). Az analitikai vizsgálatok szerint a molekulatömeg-eloszlás szűk ($M_w/M_n < 2$), ami arra utal, hogy ömledékállapotban gyors átamidálási reakciók következnek be. A szerves kémiában a karbonsavcsoportot a kevésbé reakcióképes csoportok között tartják számon, de ez általában a 200 °C alatt

végrehajtott reakciókra érvényes. A láncszakadás során keletkező karbonsavcsoportok az ömledékben (>230 °C) meglehetősen reaktívak, és az átamidálási reakciók homogén lánc hosszúságú termékeket eredményeznek. Ez a reakciósor és a rá épülő szabadalom képezi a PTFE/PA kompaundok előállításának alapját.

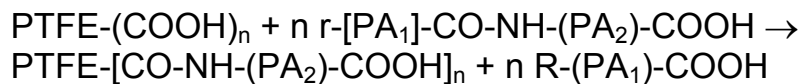

1. ábra A poliamid 6 trimellitsavanhidriddel végzett kontrollált hasítása

PTFE/PA 6 blokk-kopolimerek előállítása

Az erősen különböző PTFE és PA 6 társításához arra van szükség, hogy kompatibilizáló (összeférhetőséget javító), célszerűen blokk-kopolimer jellegű adalékok legyenek jelen a fázishatáron. A két, kémiai igen eltérő anyagra eddig blokk-kopolimereket nem írtak le az irodalomban. A PTFE sugárhatásra bekövetkező vegyi módosítását már régóta vizsgálják. Kimutatták többek között, hogy 2–5 μm átmérőjű PTFE porok degradációja során karbonsavcsoportot tartalmazó közti termékek képződnek. Ilyen, különböző sugárdózissal, levegő jelenlétében kezelt PTFE termékeket adtak hozzá az ömledékben módosított PA 6 mintákhoz, és meglepődve tapasztalták, hogy a laboratóriumi léptékű próbákban igen homogén szilárd termékek képződtek, amelyeket megpróbáltak hangyasavban feloldani. A nem módosított PTFE-t kvantitatív módon el lehet választani a poliamidtól, hiszen ömledékállapotban semmilyen reakció nem lép fel a két anyag között. Ha viszont olyan PTFE/PA 6 keveréket

próbálnak feloldani, amelynek PTFE komponensét előzőleg sugárkémiaileg kezelték, és felületén karbonsavcsoportokat tartalmaz, a hangyasavas oldás hatására zavaros, de homogén oldat képződik. A finom szemcsés anyag ülepedése csak napok múlva indul meg. A felül úszó tiszta oldatból filmet képezve az IR vizsgálatok mind a PA 6, mint a PTFE jelenlétét mutatják. Az oldatból a PTFE por nem ülepedhet ki, ami azt jelenti, hogy a hangyasavban különben nem oldódó, apoláris PTFE kémiaileg kötődik a poliamidhoz, és ilyen módon oldhatóvá válik az oldószerben. A kémiai reakciók a következő egyenletekkel jellemezhetők:

ahol

$n = 1$ vagy 2

$\text{R-} = \text{H}_2\text{N-}$ és/vagy Ac-NH-

$\text{PA}_{1,2,\dots}$ poliamid 6 molekulalánc-szakaszok

Az oldódás során a PTFE részecskék tovább darabolódnak. A cseppfolyós nitrogénben fagyasztott minták törési felületeinek pásztázó elektronmikroszkópos vizsgálata arra utal, hogy az eredeti PTFE részecskék már nem is ismerhetők fel a keverékben, csak egy kezdődő fázisszeparáció jelei, ami nem csoda, tekintettel a blokk-kopolimer blokkjainak eltérő polaritására. IR spektroszkópia segítségével a PTFE-CO-NH-PA 6 jellegű kötések (vagyis a két fázis közti kémiai kötés jelenléte) is kimutatható volt a különbségi spektrumokon. Ezt kismolekulás analógokon végzett IR mérésekkel is igazolni lehetett.

A gyúrókamrás vizsgálatok után ZSK-30-as kétcsigás extruderrel is vizsgálatokat végeztek, hogy meghatározzák a folyamatos ömledékkeverés körülményei között kapható eredményeket. A feldolgozási körülményeket az 1. táblázat összegzi. A nyomaték nő ugyan a nagyobb mennyiségű PTFE hozzáadásakor, de nem éri el a biztonságos felső határt (110 Nm). A kapott anyag homogenitása igen jó, és fröccsöntéssel feldolgozható.

1. táblázat

A PTFE/PA 6 kompaundálásának feldolgozási körülményei

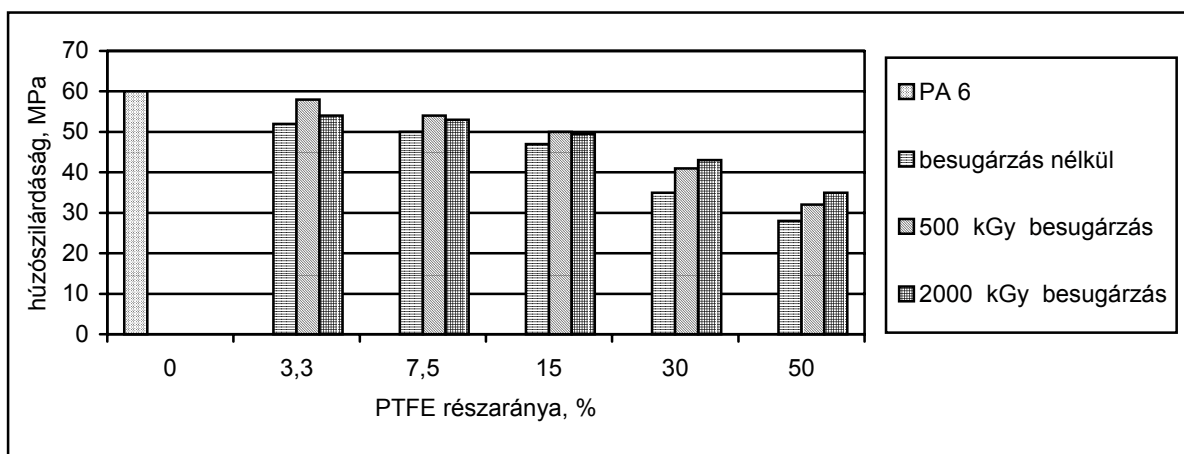
Paraméterek	Egység	Zónaszám					Fúvóka
		1	2	3	4	5	
Ömledék-hőmérséklet	°C	235	245	242	242	245	241
Nyomaték	Nm	57 [7,5% PTFE], 83 [50% (m/m) PTFE]					
Csigafordulatszám	1/min	100					
Kihozatal	kg/h	6					

Az alkalmazott PA 6 Miramid SH 3 volt, a PTFE port besugárzás nélkül, 500, ill. 2000 kGy besugárzás után keverték ehhez 3,3, 7,5, 15, 30 és 50 % (m/m) arányban.

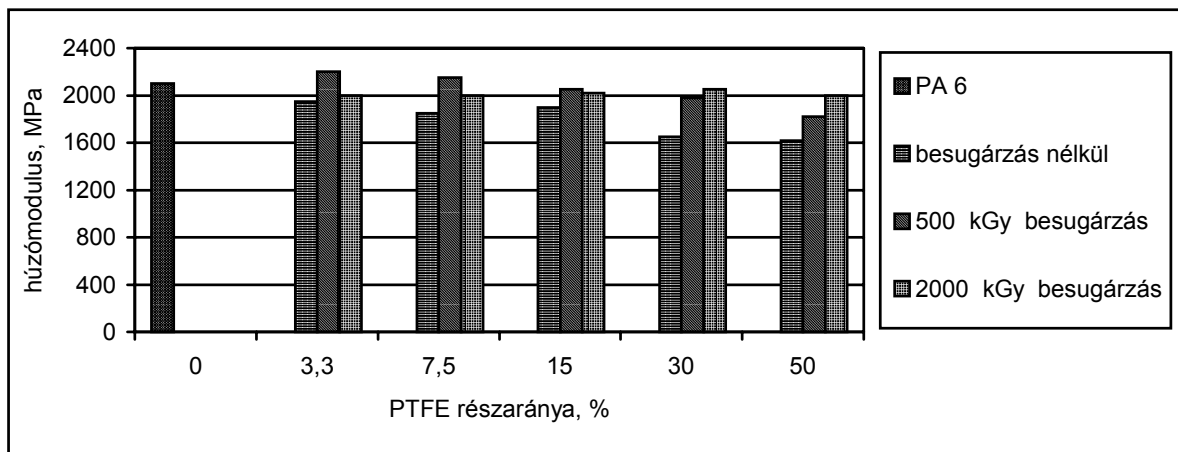
A tulajdonságok változása az alkalmazott sugárdózis függvényében

A mechanikai jellemzők megállapítására szakító próbatesteket fröccsöntöttek a mintákból (DIN 53455, No.3). A hornyolatlan és hornyolt próbatesteken mért ütésállósági vizsgálatokhoz a próbatesteket a húzó próbatestek közepéből vágták ki. A mechanikai vizsgálatokat 20 napos normál klímás kondicionálás (23 °C, 50% relatív páratartalom) után végezték. A tiszta PA 6 minták nedvességtartalma ilyen kezelés után 0,9 % (m/m).

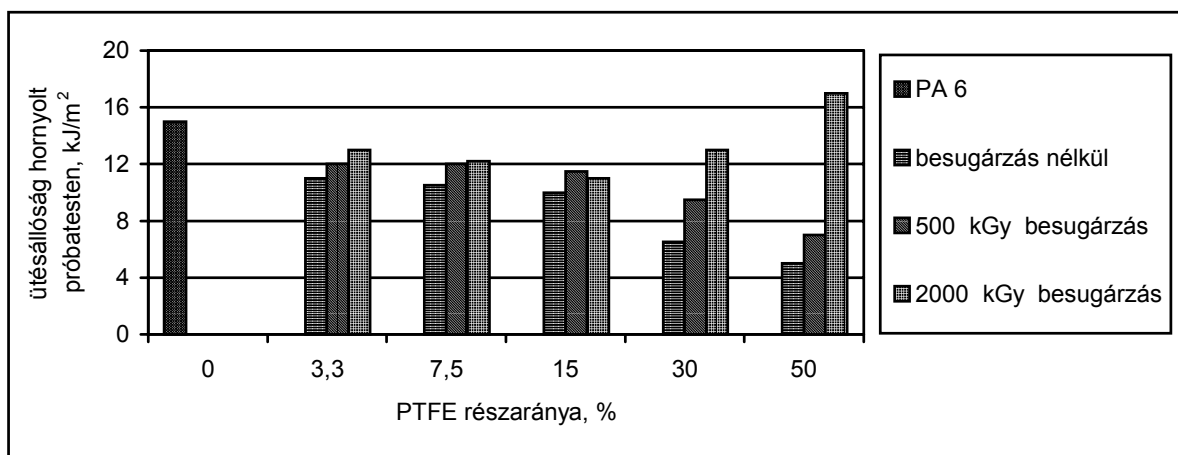
A minták szakítószilárdsága érezhetően csökken a PTFE por mennyiségének növelésével (2. ábra), míg a húzómodulus (3. ábra) kevésbé változik, bár a poliamidba bevitt anyag elég lágy (a PTFE húzómodulusa 750 MPa). Ez a kismértékű csökkenés magában is arra utal, hogy kémiai kötés alakul ki a fázisok között. Különösen meglepően alakul a 2000 kGy dózissal besugárzott anyagok ütésállósága, amely eleinte csökken, majd 30% PTFE-tartalom után ismét nő (4. ábra). Az 50% besugárzott PTFE-t tartalmazó kompaund ütésállósága még a tiszta PA 6-ra vonatkozó értéket is meghaladja, ami megint csak a fázisok közti kémiai kötésre utal. Ebben a kompaundban a PTFE/PA 6 blokk-kopolimer ütésállóságot javító adalékként viselkedik. Ugyancsak a kémiai kapcsolatot bizonyítja, hogy kétkomponensű fröccsöntéssel PA 6-ot és PTFE/PA 6 keveréket rétegeztek egymásra, a próbatesteken is igen jó szakítószilárdságokat mértek, tehát a PTFE nem vált ki a határfelületen.

2. ábra A PTFE/PA 6 kompaundok szakítószilárdsága a PTFE-tartalom és a sugárzási dózis függvényében

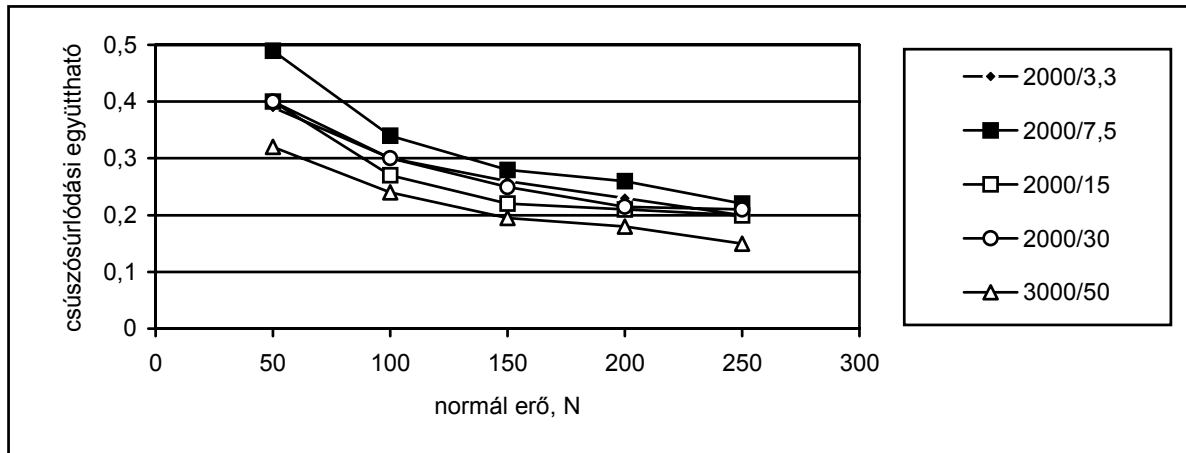
3. ábra A PTFE/PA 6 kompaundok húzómodulusa a PTFE-tartalom és a sugárzási dózis függvényében

4. ábra A PTFE/PA 6 kompaundok ütésállósága a PTFE-tartalom és a sugárzási dózis függvényében.

A kidolgozott kompaundok elsősorban a gépiparban és a járműgyártásban lesznek jól alkalmazhatók súrlódásnak kitett alkatrészek gyártásához, vagyis a kopás csökkentés és a kenés területén. A DIN ISO 7148 szerinti kopásállósági vizsgálat eredményei azt mutatták (5. ábra), hogy a kopás mértéke függ a PTFE tartalomtól és az alkalmazott erőttől (a sugárdózis nagysága nem okoz szignifikáns változást, ezért azt nem tüntették fel). Látható, hogy már 3,3% PTFE hozzáadása jelentősen a tiszta PA-ra jellemző érték (0,5–0,9) fölé emeli a kopásállóságot. A tiszta PA 6 felületen azonban erős letapadási-megcsúszási effektusok lépnek fel, ami a tiszta PA 6-ra vonatkozó értékeket

elég megbízhatatlanná teszi. A feldolgozási paramétereket ezekben a vizsgálatokban még nem optimalizálták, úgyhogy további javulás is várható.

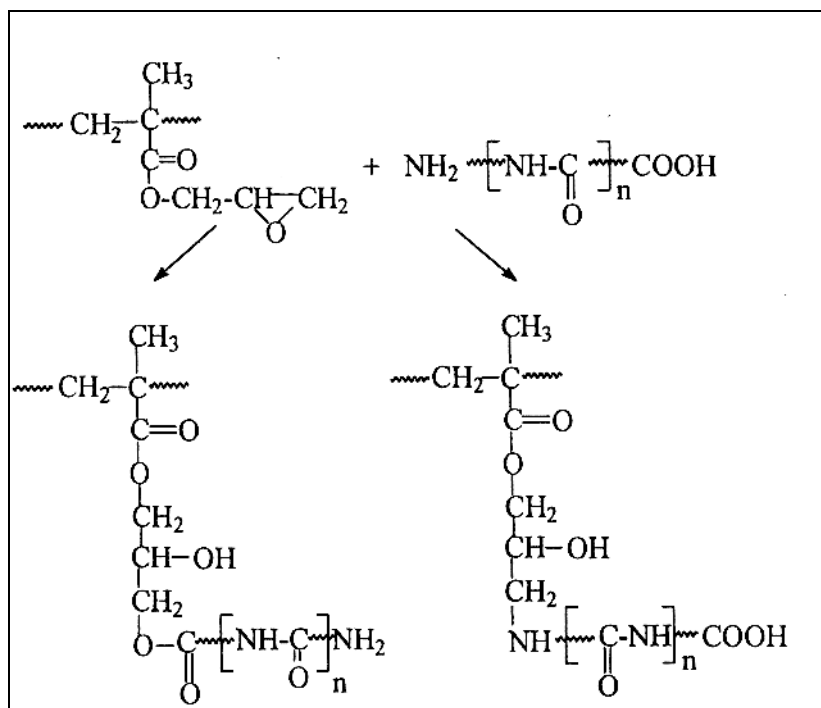
5. ábra Csúszósúrlódási együtthatók a különböző PTFE/PA 6 kompaundok esetében a normál erő és a PTFE-tartalom függvényében, 2000 kGy sugárdózis mellett

PP/PA keverékek összeférhetőségének javítása ojtott PP-vel

A poliamidok jó termomechanikai és a polipropilének könnyű feldolgozhatósága miatt kívánatos volna a két polimer jó tulajdonságainak egyesítése keverékekben. Különböző polaritásuk és kristályszerkezetük következtében ezek összeférhetősége azonban gyenge, a keverékek mechanikai tulajdonságai rosszak. Javítani lehet az összeférhetőséget maleinsavanhidriddel ojtott PP-vel, mert a PP-hez kötődő anhidridcsoport kémiai kapcsolatot létesít a poliamid NH_2 végcsoportjával. Újabban a glicidil-metakriláttal (GMA) ojtott PP is megjelent mint összeférhetőséget javító adalék, mert ez nem csak a poliamid bázikus amincsoportjával, hanem a karboxilcsoporttal is reakcióba tud lépni (6. ábra). Hatásosságát kétféle poliamidban braziliai kutatók vizsgálták.

A vizsgálatokban Brazíliában gyártott PP-t (folyási száma 230 °C-on, 2,16 kg terhelés mellett 12 g/10 min) és kétféle poliamidot használtak. Az utóbbiak molekulatömegükben és $[\text{NH}_2]/[\text{COOH}]$ arányukban tértek el egymástól (2. táblázat).

Az ojtott PP-t a kutatók maguk készítették el Haake Rheomix 600 típusú kétrotoros keverőkamrában. A PP, a monomer és az iniciátor száraz keverékét 180 °C-os kamrában argon atmoszférában 10 percig gyúrták 40/min fordulatszámú rotorral. A reagálatlan monomert visszafolyás mellett 3 h hosszat kloroformmal extrahálták, a maradékot (0,15, ill. 0,35 mol%-os PP-GMA) vákuumban szárították.

6. ábra A glicidil-metakrilát epoxicsoportjának reakciója a poliamid bázisos amin- és savas karboxilcsoportjával

2. táblázat

A kísérletekben használt kétféle PA 6 jellemzői

PA6	[NH ₂], mol/g	[COOH], mol/g	M _n , g/mol
PA6 (1)	4,63 · 10 ⁻⁵	1,96 · 10 ⁻⁵	30 400
PA6 (2)	5,18 · 10 ⁻⁵	5,54 · 10 ⁻⁵	18 700

A PP és a 3 napig előszárított PA elegyét ugyancsak a Haake keverőkamrában keverék 5 percig 240 °C-on, 50/min fordulatszám mellett. Az adalék nélküli keverékek 30% PA-t és 70% PP-t, az adalékolt keverékek 30% PA-t, 60% PP-t és 10% PP-GMA-t tartalmaztak. Differenciál pásztázó kaloriméterben (DSC) határozták meg a kristályosodási és az oladási hőmérsékletet, a kristályossági fokot; pásztázó elektronmikroszkóppal a morfológiát; húzóvizsgálattal a szakítószilárdságot és a nyúlást.

A PA jelenléte göcképző hatása révén növelte a PP eredeti kristályosodási hőmérsékletét. Az adalék hatására a DSC görbéről eltűnt a kristályosodást jelző csúcs, de ez nem a kristályosodás elmaradásának, hanem a PP és a PA egymást kioltó kristályosodási hőhatásának következménye.

Az elektromikroszkópos felvételek tanúsága szerint a kisebb molekulatömegű és több poláris végcsoportot tartalmazó PA 6 (2) durvább részecskék formájában diszpergálódnak a PP mátrixban, mint a PA 6 (1). A PP-GMA hozzáadása csökkentette a részecskék méretét, a magasabb MA-tartalmú erősebben, mint az alacsonyabb.

A keverékek mechanikai tulajdonságait a 3. táblázat tartalmazza. Látható, hogy az adalékot nem tartalmazó keverékek szakítószilárdsága és nyúlása sokat romlik az alappolimerekéhez képest, adalék hatására viszont az adalék nélküli keverékekhez viszonyítva jelentős a javulás. Az adalék MA-tartalmának nincs jelentős hatása a mechanikai tulajdonságokra.

3. táblázat

A PP/PA keverékek mechanikai tulajdonságai

PP/PP-GMA/PA6	GMA mol%-a a PP-GMA-ban	Szakítószilárdság MPa	Szakadási nyúlás %
0/0/100 (1)	0	47,4	111,8
0/0/100 (2)	0	49,6	53,4
100/0/0	0	29,2	16,4
70/0/30 (1)	0	15,6	4,7
60/10/30 (1)	0,15	27,1	7,7
60/10/30 (1)	0,35	26,5	6,5
70/0/30 (2)	0	17,9	6,0
60/10/30 (2)	0,15	29,4	7,6
60/10/30 (2)	0,35	27,6	7,8

A vizsgálatok alapján megállapítható, hogy a PP/PA keverékek összeférhetősége függ a PA végcsoportjainak típusától és számától. A több végcsoport növeli a PA polárisságát, és gátolja a PA eloszlását a PP mátrixban. Glicidmetaktilát csoportokkal funkcionizált PP növeli az összeférhetőséget, javítja az eloszlást, és hatása erőteljesebb a több végcsoportot tartalmazó PA bekeverésekor.

(Bánhegyiné Dr. Tóth Ágnes)

Hupfer, B.; Lehmann, D. stb.: PTFE-Polyamid Compounds. = Kunststoffe, 91. k. 7. sz. 2001. p. 96–99.

Tedesco, A.; Krey, P. F. stb.: Effect of the type of nylon chain-end on the compatibilization of PP/PP-GMA/nylon 6 blends. = Polymer International, 51. k. 2. sz. 2002. p. 105–110.